

Strandleeuweriken in de problemen?

■ Een groepje Strandleeuweriken in de aanspoelselzone langs een zeedijk kan een overigens mistroostige winterdag aardig opfleuren. Wanneer de vogels zich van dichtbij laten bekijken is het genieten gebazen van de schokkerige manier van lopen en de fraaie koptekening. Doorgaans zal een waarnemer wel een notitie maken van zijn observatie, en dat is heel plezierig voor SOVON. De Strandleeuwerik staat namelijk op de lijst van soorten die we via het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels proberen te volgen. Ook vanuit een internationaal perspectief is dit een goede zaak, zoals hieronder zal blijken.

Historisch voorkomen in Nederland
In vogelboeken van meer dan een halve eeuw oud wordt de "Bergleeuwerik", beschreven als een wintergast in wisselend aantal in ons land. Over aantallen en aantalsveranderingen is weinig te vinden, al vermeldt Thijsse in zijn Vogelboekje (1925) dat de soort "in de laatste jaren" veelvuldiger voorkam dan "vroeger".

De eerste landdekkende inventarisatie van (o.a.) wintervogels vond plaats door SOVON-vrijwilligers in 1978-83. Alle atlasblokken (5x5 km) werden uitgekamd op wintervogels. De soort werd vrijwel uitsluitend gezien tussen oktober en april, met enkele waarnemingen in september en mei. De vijf jaren van onderzoek optellend werd de Strandleeuwerik per maand in maximaal 136 blokken gezien (november), dat is 8% van alle atlasblokken. Het aantal overwinteraars werd geschat op 250-1000.

Voorkomen 1989-93

Het BSP niet-broedvogels loopt vanaf 1989. De gegevens tot en met 1992 zijn geheel verwerkt, die van 1993 nog niet helemaal.

Strandleeuwerik als invasiegast

Wat de Strandleeuwerik betreft had het BSP niet-broedvogels beter in 1987 kunnen beginnen. Dan hadden we meteen een mooie binnenkomer gehad. In januari van dat jaar, samenvallend met een periode van intense koude, werd een invasie in Nederland opgemerkt zoals die mogelijk in geen decennia was voorgekomen. Frappant genoeg werden in (een deel van) de traditionele kustgebieden geen of weinig vogels gezien, maar in het binnenland des te meer, vooral in delen van Oost- en Zuid-Nederland. De invasie is voor het midden en oosten van Noord-Brabant gedocumenteerd door Tom Heinen. In dit gebied werden 88 groepen waargenomen, samen goed voor 1445 vogels! Ze werden het meest gezien in de Maaspolders en de Kempen, vooral op stoppelvelden van maïs. Jammer genoeg is het voorkomen in deze spectaculaire winter in de rest van Nederland (nog) niet vastgelegd, al hebben enkele enthousiastelingen wel veel materiaal verzameld. Het is onbekend om hoeveel vogels het in het hele land ging, maar het moeten er vele duizenden geweest zijn.

Overigens is een verplaatsing richting binnenland onder invloed van een hevige koude-aanval wel vaker geconstateerd. In de sneeuwrijke winter 1978/79 verschenen er in januari groepjes op heidevelden en stoppels op de zuidelijke Veluwe. Het ging toen echter om lage aantallen.

In deze periode zijn 633 waarnemingen van Strandleeuweriken doorgegeven, betrekking hebbend op 4443 vogels. Hierbij zullen ongetwijfeld wel wat dubbeltellingen opgenomen zijn. Bijna 90% van de waargenomen individuen werden ter plaatse vastgesteld, bij de overige ging het om overvliegende vogels.

Bijna alle Strandleeuweriken werden waargenomen tussen september en april. In mei werden drie waarnemingen doorgegeven (16 exemplaren). Doorgaans zijn per waarneming weinig vogels gezien. Het gemiddelde aantal per waarneming was het hoogst tussen december en februari.

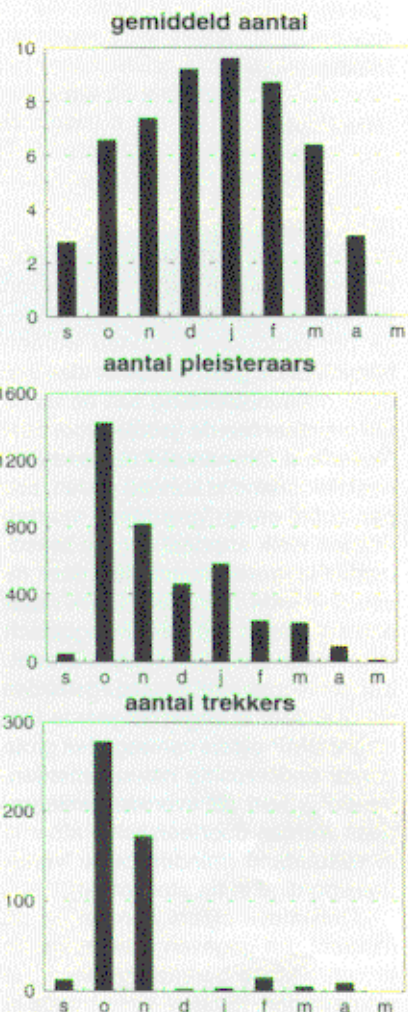
Wanneer echter alle waargenomen vogels worden opgeteld, is er een scherpe piek in oktober, gevolgd door een geleidelijke daling (fig. 1). In het vroege voorjaar verdwijnt de soort min of meer onopvallend uit ons land. Er wordt dan in ieder geval geen duidelijke toename, veroorzaakt door trekkers, vastgesteld. Ook bij de inventarisatie in 1978-83 was dit het geval, en er is een theorie dat verplaatsingen in de richting van de broedgebieden bij de Strandleeu-

werik al in de loop van de winter op gang komen.

Tussen de jaren onderling werden geen opvallende verschillen geconstateerd. De onderzoeksperiode is ook te kort om trendmatige veranderingen op het spoor te komen.

Verspreiding

In figuur 2 zijn de meldingen op kaart gezet. Zoals verwacht is deze leeuwerik vrijwel uitsluitend langs de kust gezien, zowel van de Noordzee als de Waddenzee. Gebieden zoals de Maasvlakte, de omgeving van de Zuidpier van IJmuiden, de Hondsbossche Zeewering, Wierhaven, de Slufter (Texel) en het Noordzeestrand van Schiermonnikoog zijn goed te herkennen. De meeste waarnemingen op enige afstand van de kust komen uit Flevoland, vooral Pampushaven en omgeving. Elders gaat het om een handjevol.

Figuur 1. Strandleeuwerik, gemiddeld aantal exemplaren per waarneming en totaal aantal pleistersaars en trekkers (1989-93).

Figuur 2. Strandleeuwerik, totaal aantal exemplaren per atlasblok (1989-93). Aantalsklassen: 1-10, 11-50, 51-250, >250.

In vergelijking tot de kaarten in de *Atlas van de Nederlandse Vogels* zijn er in de BSP-periode amper Strandleeuweriken gemeld in het Lauwersmeer, destijds een goed gebied voor de soort. De verspreiding langs de kust lijkt thans minder egaal te zijn en vertoont, bijv. langs de Groninger Noordkust, wat meer gaten. Ook de aantallen lijken momenteel gemiddeld wat lager te zijn.

Reden tot bezorgdheid?

In Europa komen twee ondersoorten van de Strandleeuwerik voor, waarvan *flava* in Fennoscandiavië, Rusland en verder oostwaarts broedt en *balcania* in berggebieden in ZO-Europa. In ons land hebben we uitsluitend van doen met *flava*. Deze ondersoort overwintert in een gebied dat zich uitstrekt van het zuiden van Scandinavië tot NW-Frankrijk en ZO-Engeland.

In de afgelopen jaren is de alarmklok geluid voor deze ondersoort. In Finland is een duizelingwekkende afname geconstateerd, van mogelijk 10.000 broedparen in de jaren veertig tot hooguit enkele nu. Berichten uit Zweden wijzen eveneens op een afname. In sommige broedgebieden is de soort verdwenen of schaars geworden en als trekker wordt hij eveneens minder gezien. Werden er in de jaren veertig op Ottenby tot 400 Strandleeuweriken per jaar gezien, in de jaren tachtig ging het om minder dan

20. Jammer genoeg is uit Noorwegen, waar momenteel de meeste Scandinavische Strandleeuweriken voorkomen (tabel 1) weinig bekend.

De alarmerende berichten waren voor de Zweedse ornitholoog Svensson aanleiding om meer aandacht aan de soort te besteden. Bij broedbiologisch onderzoek aan een kleine populatie in Zweeds Lapland werden geen aanwijzingen voor slechte broedprestaties gevonden, al

Tabel 1. Aantal broedparen van de Strandleeuwerik in Noord-Europa volgens recente gegevens van P. Koskimies.

Finland	0-10
Zweden	500-2000
Noorwegen	4500-12.000

was het aandeel niet uitkomende eieren mogelijk wat hoog. De aandacht wordt nu meer op de overwinteringsgebieden gericht. Mogelijk zijn hier ongunstige veranderingen opgetreden, waarbij aan het verdwijnen van kruidenrijke vegetaties wordt gedacht. Wie bij ons 's winters Strandleeuweriken ziet, moet opletten of er geen gekleurde vogel tussen zit: dat zou er dan een van Svensson zijn!

Overigens heeft de soort zich vermoedelijk pas in de eerste helft van de 19e eeuw vanuit Siberië gevestigd in Scandinavië. Parallel hieraan werd hij als regelmatige wintergast opge-

Meer over Strandleeuweriken in Nederland

Er zijn in de afgelopen jaren verschillende interessante regionale artikelen verschenen over de Strandleeuwerik. Het is hier niet mogelijk om uitgebreid op deze artikelen in te gaan. Hieronder worden, voor de liefhebber, de titels gegeven van enkele artikelen. De ware enthousiasteling kan eventueel een kopietje aanvragen op het SOVON-bureau.

- Aarts B. 1991. Kleine invasie van Strandleeuweriken in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 17(1): 4-5. (zes waarnemingen van max. 10 ex. in de winter 1990/91).
- Argeloo M. 1987. Strandleeuweriken in het werkgebied van de V.W.G. Alkmaar en omstreken. *Kleine Alk* 5(2): 15-18. (overzichtsartikel over periode 1961-87).
- Argeloo M. 1988. Strandleeuweriken in Noord-Holland. *Graspieper* 8: 44-50. (idem voor geheel Noord-Holland).
- Heinen T. 1987. Invasie van Strandleeuweriken in Midden en Oost-Brabant in de winter van 1986/87. *Roodborstapuit* 5(2): 83-90. (zie in andere box).
- van 't Hoff J. 1990. Strandleeuwerik, Sneeuwgorst en Frater langs de Groninger kust bij hoogwatertellingen. *Grauwe Gors* 18(3): 10-15. (resultaten van tellingen in 1976-88).
- Tijssen W. 1991. De Strandleeuwerik als doortrekker door Wierhavenland. *Meerkoet* 1991(3): 23-25. (kort overzicht voorkomen 1948-90).

Groepje Strandleeuweriken (Jos Zwarts)

merkt in Engeland, Denemarken en Helgoland (Duitsland). In de tweede helft van de vorige eeuw werd in de broed- en overwinteringsgebieden een sterke toename geconstateerd. De reden voor de uitbreiding in de vorige eeuw is duister, maar wordt wel in verband gebracht met een toename van de temperatuur in de loop van de eeuw. Curieus is dan wel dat de recente opvallende afname samenvalt met opnieuw een opvallende stijging van de temperatuur (broeikaseneffect?).

Hoe het met de in ZO-Europa broedende ondersoort gaat, is slecht bekend. Lokaal kunnen hoge dichtheden voorkomen, zoals een onzer merkte tijdens een tocht over de Olympus (Griekenland) juni vorig jaar.

Ward Hagemeijer & Fred Hastings